

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Александър Владимиров Шурбанов

за трудовете на д-р Ангел Михайлов Игов,

участник в конкурса за доцент по 2.1 Филология (Английска литература след Втората световна война и Превод – Английски език), обявен в ДВ, бр. 103 от 12.12.2023 г.

Д-р Ангел Игов участва в конкурса за доцент по Английска литература след Втората световна война и Превод – Английски език с 15 публикации, които включват основен хабилитационен труд, озаглавен „Знамена и ключове: поетика на епиграфа“, монография „Как се прави град. Фикционални модели на града в съвременния британски роман (Иън Макюън и Мартин Еймис)“, студия в съавторство с Борис Попиванов "Ти, Партийо, си майка на живота": Българската литература в условията на тоталитарна власт", статия „Апология на излишното: размисли върху една наратологична новела“ и още единадесет статии, в една или друга степен тематично свързани с хабилитационния труд или с монографията.

Хабилитационният труд си поставя за задача да изследва формата, функциите и начините на употреба на епиграфа в художествената литература. Фокусът му е върху английската литература, в която според проучванията на автора възниква и се утвърждава този специфичен вид паратекст. Аналитичната част на труда се разделя на пет глави, обрмчени от увод и заключение. Първата от тези основни глави представлява исторически преглед на присъствието на епиграфа в английската литература от неговата най-ранна поява през XVI век в Шекспировата поема „Венера и Адонис“ през широкото му разпространение в готическия роман и по-късните приключенски и исторически романи, както и в поезията от епохата на Романтизма до западането му в периодите на Реализма и Модернизма и съживяването му в творчеството на отделни автори от това време, както и – по-забележимо – след Първата световна война та до наши дни. Специално внимание се обръща на характерния принос на Ан Радклиф, Уолтър Скот, Джордж Елиът, Т.С. Елиът, Олдъс Хъксли, Греъм Грийн, Джон Фаулз, Антъни Бърджис, Салман Рушди, Анджела Картър, А.С. Байът, Греъм

Суифт, Иън Макюън – цяла галерия от забележителни автори, всеки със свой своеобразен подход към епиграфа.

Втората същностна глава излага методологическите принципи на изследването на така очертания материал. Тъй като епиграфът е вид паратекст, авторът разчита преди всичко на структуралистката типология, разработена в теоретичното съчинение на Жерар Женет (в неговия английски превод) *Paratexts. Thresholds of Interpretation*, но се позовава и на теорията на междутекстовостта, свързвана с имената на Юлия Кръстева и Ролан Барт, семиотиката на Пърс, диалогизма на Бахтин, а и на изследванията на автотекстуалността на Радосвет Коларов. Тази глава разделя цялото огромно разнообразие на използваните в английската литературна традиция епиграфи на две главни функционални разновидности. Игов ги нарича съответно „ключ“ и „знаме“. Първият от тях, казва той, „отключва потенциални значения вътре в самия текст [над който е поставен – АШ]“, а вторият „отговаря за разполагането и функционирането на текста в една цялостна културна система“ (стр.76-77), или както са дефинирани още по-ясно в увода, първият „насочва към нещо определено вътре в основния текст и така задава възможна интерпретация“, докато вторият „набляга на връзката с чуждия текст, от който произлиза“ (стр. 6), но както се оказва по-късно, може да има и доста по-широк обseg. Въз основа на проведеното хронологично изследване се установява, че общото развитие на употребата на епиграфа се придвижва от външната към вътрешната ориентация, от „знаме“ към „ключ“, но и към все по-сложни комбинации.

Следващите две глави вече се съсредоточават съответно върху епиграфа-ключ и епиграфа-знаме. Те са посветени изцяло на четене отблизо на любопитни примери за едната и другата функция, както и за нерядкото им съчетание и преливане една в друга. В главата за „ключовете“ централно място заемат поемите на Т.С. Елиът, романът на Джордж Елиът *Мидълмарч*, *Франкеницайн* на Мери Шели, поемата на Колридж „Униние“ и стихотворението на Чарлз Томлинсън „Наемен убиец“, докато в тази за епиграфите-знамена са изведени на преден план романи на Уолтър Скот, Лорънс Даръл и Джон Фаулз, както и поезията на У.Х. Одън. В тази централна част на изследването Ангел Игов демонстрира способността си да прониква в самата тъкан на литературната творба и да разчита нейните тънкости.

Петата аналитична глава обръща погледа в съвършено различна посока – навлизането и разпространението на епиграфа в българската литература. Авторът разглежда това явление като пример за внос на вече създадена извън националните граници форма и го тълкува в рамките на еволюционната теория за литературата на Франко Морети и тази на Александър Къосев за самоколинизиращите се култури. Пред читателя се разкрива изненадващо интензивно и разнообразно приложение на епиграфа в нашата нова книжнина още от самото ѝ зараждане – отначало инцидентно в отделни произведения на Йоаким Груев и Христо Ботев, а след това все по-масирано в творчеството на Иван Вазов, Стоян Михайловски, Гео Милев, Йордан Йовков, та до Александър Геров, Антон Дончев и Георги Господинов с техния подчертан афинитет към този литературен прием. В резултат на това си проучване изследователят достига до две важни характеристики на българската употреба на епиграфа, които формулира като: 1. предпочитание към фолклорни източници на текстове и 2. засилен концептуализъм.

Последната, обрамчваща глава на своя труд Ангел Игов нарича някак извинително „Вместо заключение“ и още в началото ѝ признава, че няма вкус към заключенията нито като автор, нито като читател. Усещал съм и сам тази неприязън към приетото за задължително в научните публикации сумиране на най-важните изводи от извършеното изследване преди раздялата с него. Тези заключителни глави често се превръщат в доста ненужно повторение на вече казаното. Но в случая с тази последна глава се получава нещо съвършено различно и твърде смислено: Игов я напълва с идеи за това как и в колко много посоки би могло да се продължи и разшири неговото изследване. Такива идеи впрочем са щедро споделени и в предходните глави: на стр. 151, 155-6, 197-9, 200, 201. Читателят добива чувство, че работата е все още незавършена, жива, в процес на ферментация и способна да породи не едно и две произтичащи от нея бъдещи съчинения. С последното си изречение авторът, след като великодушно и ентузиазирано насърчава колегите си от близо и далеч да се включат в разработването на подхванатата от него тематика, обещава да участва и нататък в това начинание: „А и аз самият не възнамерявам да оставя това поле зад себе си.“ Едва ли можем да се съмняваме, че това обещание ще бъде изпълнено.

Освен изследовател и критик на литературата, Ангел Игов е и утвърден писател и преводач на художествена проза и поезия от английски език. Той е автор на два сборника с разкази и три романа, отличени с престижни награди и публикувани зад

граница на немски, френски и английски език. Неговото изкусно писателско перо се разпознава и в начина, по който излага научните си дирения и открития – на жив, гъвкав и изразителен български език, в непринуден диалог с читателя, със забележимо лично присъствие буквално от първото до последното изречение на разглеждания труд. Артистичният почерк прави четенето леко и приятно, дори забавно, без да олекотява стойността на сериозното изследване. Ценя този маниер на писане, който внушава и чувството за спокойна увереност и овладяност на материала от страна на пишещия. Същевременно трябва да се признае, че тъкмо в него се крият и някои капани, които трябва да спомена.

Артистичният подход към изложението е насочил Игов към изковаване и използване на метафорична терминология за двете централни за изследването категории: ключ и знаме. Докато първата метафора е самоочевидна, втората е доста непрозрачна и озадачаваща. Бих предпочел таксономическият език да не е образен, защото образният език е най-често многопосочен, а в научното говорене се стремим към максимална прецизност на израза. Все по същата причина бих избегнал елегантното вариране между синонимите „епиграф“ и „мото“, което би било препоръчително в други видове текст, но не и в научно съчинение. И още нещо: в изложението се забелязва непреодоляно колебание между непринуденото Аз и формалното Ние на автореферирването, което би трябвало да се приведе към нещо по-унифицирано.

Има и някои, макар и съвсем дребни, фактологични неточности. На стр. 16 се казва, че „приживе на Шекспир пиесите като цяло не са се смятали достойни за отпечатване“. Вярно е, че представителни авторски антологии с драматически текстове се появяват едва през ранния XVII в., но отделни пиеси, в това число и немалко Шекспирови, са публикувани по негово време и изглежда са се търсили. Подобни издания биха били и доста по-многобройни, ако не засягаха финансовите интереси на театралните компании-собственици на пиесите. Пак на стр. 16 „Венера и Адонис“ е наречена „лирическа поема“. Мисля, че по-точно би било да се каже „лироепическа“. И накрая, на стр. 59 авторът споменава разпространената у нас заблуда, че известният пасаж от съчиненията на Джон Дън, послужил за мото и заглавие на романа на Хемингвей *За кого бие камбаната*, е стихотворен, за да я отхвърли, но неволно я заменя с нова, като заявява, че откъсът е взет от проповед на поета, докато той е всъщност част от медитативна проза.

Две последни бележки по съществуването на работата. Историческият обзор на употребата на епиграфи в английската литература, който се провежда във втората глава на хабилигационния труд, показва очевидна флукутация от XIX век насам и тя е надлежно отбелязана от автора, но не са потърсени причините за тази променливост. Би било много полезно, струва ми се, да се направи по-задълбочено проучване на въпроса. И още нещо, пак относно двете функции на епиграфа, наречени тук „ключ“ и „знаме“. От представените в този труд немалко примери се добива впечатление, че в решащото мнозинство случаи имаме не абсолютизиране на едната или другата функция, а баланс на двете с променливо, често трудно установимо надмощие. Ако наистина е така, това неустойчиво равновесие заслужава да се открие по-ясно като норма.

Втората монография, представена за конкурса, „Как се прави град: Фикционални модели на града в съвременния британски роман“, е всъщност успешно защитената през 2012 г. докторска дисертация на кандидата, посветена на представителните произведения на Иън Макюън и Мартин Еймис и третирането на метрополиса в тях. Тъй като в процеса на публичната защита, в която участвах и аз, се проведе сериозно обсъждане на този труд и му бе дадена аргументирана оценка, тук не е необходимо да се разглежда отново. Достатъчно е да се каже, че дисертацията беше определена като задълбочено изследване на съществен проблем в съвременната англоезична литература. Добре е, че тя е вече достъпна за по-широката читателска публика.

На трето място в списъка на представените за конкурса за доцентура публикации Ангел Игов е поставил написаната в съавторство и публикувана през 2004 г. студия с журналистическото заглавие „Ти Партийо, си майка на живота“: „Българската литература в условията на тоталитарна власт“. Както изтъква самият Игов, тази работа предлага „опит за интердисциплинарно осмисляне на подчертаните „грижи“, които тоталитарният режим в България полага за литературата... [С]тудията посочва и разисква редица проявления на това специално отношение, както и специфични за България особености в провежданите от държавата политики спрямо писателите. В практическото приложение на ленинския принцип на „партийната

литература“ се откриват множество тънкости и дори куриози, които привличат изследователското внимание. Спецификите са обусловени и от промените, които търпи самият тоталитарен режим във времето, пренасяйки акцента от пряка към непряка легитимация [на режима].“

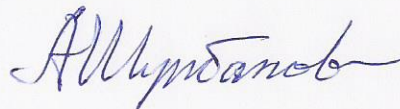
Близкото минало на България в епохата на т.нар. „социалистическа революция“ и „реалния социализъм“, както и последвалото го разграждане са постоянни теми в личното художествено творчество на Ангел Игов още от най-ранните му белетристични произведения. Неговите романи и разкази свидетелстват за дълбока съпричастност към съдбата на нацията и за стремеж към осмисляне на най-новата политическа история на страната. В този контекст виждам и естественото място на студията за опеката на Партията-ръководителка над родната литература и нейните труженици, публицистично съчинение, написано живо, темпераментно, с достатъчната дистанцираност и ироничност на едно по-младо поколение, което може да види и оцени абсурдите на времето отстрани и все пак още е в състояние да усети характерния им вкус.

Заслужава да се спомене отделно и интересната литературоведска статия „Апология на излишното...“, в която се анализира фантастичната новела на А.С. Байът „Джин в окоето на славея“ с акцент върху повдигнатите в нея наратологични проблеми. Авторът специално подчертава, че основна тема на новелата е разбирането за излишното като потенциалност и форма на свобода и че в нея се води задочен диалог с теоретични постановки на Цветан Тодоров. Както вече се каза, останалите единадесет публикации в списъка на кандидата са статии, тясно свързани с двете монографии и се съсредоточават върху отделни аспекти или детайли на темите им, включени в тези по-комплексни трудове. За конкретните цели на настоящия конкурс особено съществени са родеещите се с хабилигационния труд „Прагове и прозорци: прекосяване в точката на паратекста“, „Паратекстът като мрежа“, „Рецепция чрез хипертекст...“, „Цитирацията модернист и неговият адски град“, „Царкиня в градината...“, „За кожата на един епиграф...“, в които най-често се акцентират любопитни малко известни или за пръв път открити връзки и съотношения между български и английски писатели, осъществени чрез средствата на паратекста. Особено интересно е откритието за подялбата на един стих на френския символист Албер Самен като епиграф на две

стихотворения на Езра Паунд и Димчо Дебелянов – очевидно без никаква уговорка помежду им.

Ако трябва все пак в края на тази рецензия да се кажат няколко заключителни думи въпреки предубеждението на Ангел Игов спрямо заключенията, бих изтъкнал, че неговата солидна професионална подготовка, изследователската му зоркост и евристическата му настройка са достойнства, които ми дават основание да препоръчам избирането му за доцент по английска литература и превод. Ще добавя само, че удоволствието, с което той върши научноизследователската си работа и което предава и на читателя, също съвсем не е за пренебрегване.

Рецензент:



проф. дфн Александър Шурбанов